

Förvandlingarnas hus

Högst upp på Skeppsholmen strax intill kyrkan sträcker sig en långsmal gul byggnad som kallas Tyghuset och som har en märklig historia. Denna byggnad har varit med om många förvandlingar, från repslagarbana – där man tillverkade tågvirke – till fattighus, drabantstall, lejonkula och magasin. Numera visas dyrbara konstskatter från Östasien i den gamla byggnaden. Det är Östasiatiska museet som har sina lo-

*En av världens
förmämsta samlingar av
kinesisk konst utanför
Kina finns i en mer än 300
år gammal byggnad på
Skeppsholmen i Stockholm.*

kaler i Tyghuset. Museets avgående chef Jan Wirgin har varit med ända sedan planeringsstadiet i slutet på 1950-talet. Så här säger han:

– Museet väckte stor uppmärksamhet när det invigdes och betecknades som ett av de vackraste östasiatiska museerna i hela världen. Byggnaden i sig är ju ett byggnadsminnesmärke. Jag tycker att själva museiinredningen också borde skyddas, så fin är den.

Svenska Ostindiska kompaniet öppnade handelsförbindelser med Kina 1732. På kompaniets fartyg fördes förutom stora mängder te även för tiden omåttligt populära importvaror som porslin, siden, tapeter, lackarbeten och möbler till Sverige.

Det stora problemet med byggnaden är att den är så långsmal, och att det är så lågt i tak i våningsplanen. Men arkitekten gjorde en fin lösning i trapphallen, där hela husets rymd har tagits i anspråk. Och den stora skulpturhallen har ljusinsläpp från två håll.

Från Kina till Europa

Jan Wirgin visar huset och guidar samtidigt *Från Kina till Europa*, en av museets största utställningar. Här kan man se hur det såg ut i Kanton i Kina på den tiden då de svenska ostindiefararna anlöpte staden och vad de förde med sig hem. Det var först och främst te men också porslin, siden, tapeter, lackarbeten, målningar och möbler. Sverige blev under 1700-talet ett tedrickande land.

Ett av Jan Wirgins favoritobjekt på utställningen är en liten skulptur i ke-

ramik av kaptenen på den första danska ostindiefararen.

– Han hette Michael Tönder och kom till Kanton 1731. Egentligen var hans fartyg svenskt och hade kapats utanför Varberg under det stora nordiska kriget. Tönder lät avbilda sig av en så kallad ansiktemakare i Kina. Det var vanligt att europeerna gick till sådana gubbar. Det hände att kunderna inte blev nöjda – kineserna avbildade dem mycket realistiskt – och att de inte ville betala. Då hängde ansiktemakarna konterfejter i en snara i butiken till allmän varnagel!

Porslin gav valuta

Den första svenska ostindiefararen lämnade Göteborg i februari 1732 och anlände sju månader senare till Kanton. Jan Wirgin berättar att porslinet från början inte var speciellt lönsamt

för Ostindiska kompaniet. I Sverige var det detta kompani som hade fått tillstånd att handla med Orienten.

– Först så småningom blev porslinet en stor artikel och var så ända fram till början av 1800-talet då europeiska porslinsfabriker började tillverka olika sorters gods.

En stor del av det porslin som ostindiefararna förde in i Sverige såldes på

internationella auktioner, och på så sätt kom utländsk valuta in i landet. Det porslin som kineserna sålde till Europa, det så kallade kompaniporslinet, tillverkades efter förlagor som europeerna försåg kineserna med.

– Det var svårt för kineserna att avbilda dessa förlagor. Många gånger missförstod de bildspråket, och ofta hade förlagorna blivit skadade på vägen, fått fuktfläckar till exempel. Kineserna målade precis som de såg bilderna – med fuktfläckar och allt.

Europeerna på den här tiden var väldigt intresserade av hur kineserna framställde porslin, te och siden. Flera dekorativa målningar och album på utställningen visar hur det gick till.

– Kineserna visste att europeerna tyckte om oljemålningar. Därför gjorde de oljemålningar som egentligen är komprimerade redogörelser för produktionen och är gjorda efter album med kanske uppåt tjugo olika akvarellblad.

Kraftiga färger

Under 1700-talet blev det populärt med 'kineserier', och nästan alla slott i Sverige hade ett rum med kinesiska inredningsdetaljer och föremål. Det kanske allra vackraste på hela utställningen är en interiör i den sal som annars är skulpturhall. Väggfälten i interiören har klätts med tapeter där fåglar och växter i kraftiga färger målats mot en starkt turkos bakgrund. Jan Wirgin säger stolt:

– Det är första gången de här tapeterna visas i sin helhet. Tapeterna förvärvades av Nationalmuseum på 1930-talet efter att ha legat hoprullade på Taxinge Näsby slotts vind ända sedan slutet av 1700-talet. Rullarna blev över när slottsherren lät tapetsera ett rum med tapeten. Tack var att de legat hoprullade har de behållit de kraftiga färgerna.

Men varför byggdes Tyghuset? Vad har hänt under århundradenas lopp? Varför kallas det tyghus? Och hur var det med lejonkulan, egentligen?

I boken *Skeppsholmen under 300 år* beskriver Nils G. Wollin det mesta som hänt på holmen och även Tyghusets dramatiska historia – en blandad kompott, minst sagt. Det här är historien om huset som aldrig tycktes bli vad det planerades för.

De målade siden-tapeterna från Taxinge Näsby slott hade legat hoprullade på slottets vind i 150 år då de förvärvades av Nationalmuseum på 1930-talet. Färgerna är lika kraftiga och lysande som när tapeten var ny.

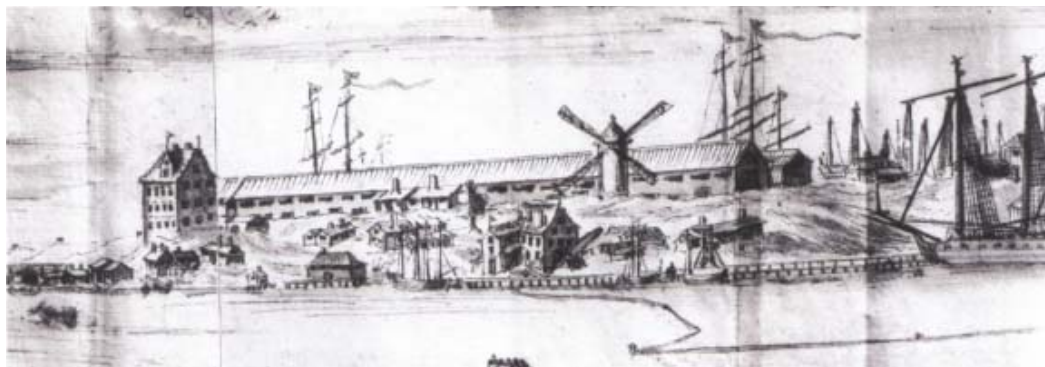
Förlagorna till den Gyllenborgska servisens mönster blev fuktskadade på vägen till Kina och de noggranna kineserna kopierade förlagan exakt med fuktfläckar och allt på varje porslinspjäs.

Kortsiktig planering

Skeppsholmen var viktig som flottbas på 1640-talet. År 1654 ville tronföljaren Karl Gustav att «den till reparbana destinerade platsen fördeligest må färdigöras». Och i juni året därpå bestämdes att allt tegel som fanns och skulle tillverkas fram till nästkommande höst på kronans tegelbruk vid Strömsholm,

Gripsholm, i Kungsör och Nyköping skulle användas till bygget.

Det var oroliga tider och arbetstakten blev ojämn. Holmamiralen klagade över oregelbundna tegelleveranser. År 1662 påminde han om betydelsen av banans «entlige perfektion och uppbyggning» som bland annat fordrade omkring 80 000 styck tegel, bjälkar och annat material.

På Lorenzo Magalottis teckning från 1674 sträcker sig repslagarbanan längs Skeppsholmens bergsrygg. Till vänster syns amiralitetshuset.

Utsikt från Logården mot Skeppsholmen. Tessins stallänga som byggdes på repslagarbanans grundmurar fungerar nu som tyghus, det vill säga utrustningsförråd, för Stockholms eskaders galärer. Oljemålning av Johan Sevenbom 1760.

Sedan 1963 rymmer tyghuset Östasiatiska museet. Byggnaden har byggts på med ytterligare en våning vid två olika tillfällen.

År 1663 stod byggnaden äntligen klar. Men bara tio år senare eldhärjades den, och 1680 började flottan sin avflyttning till Karlskrona. Huset hyrdes ut till repslagare och tjänstgjorde som magasin för olika slags inventarier. Det som betecknats som flottans mest omfattande husbygge på Skeppsholmen under hela 1600-talet var redan efter mindre än tjugo år uttrangerat.

Fem tusen fattiga

Våren 1697 föreslog Stockholms magistrat att de många fattiga som tiggande drog fram på stadens gator och torg

och utgjorde en stor plåga för stadsborna skulle inkvarteras i repslagarbanan. Enligt beräkningar fanns det mer än fem tusen fattiga i Stockholm under denna tid. Kungl. Maj:ts bestämde att de fattiga skulle föras till Skeppsholmen, vilket också skedde den 3 maj. Men bara några dagar därefter inträffade den stora slottsbranden. Vinden förde glödande flagor över till holmen. Snart stod repslagarbanan och flera andra byggnader i lågor. Hur många människor som dog i branden råder delade meningar om. Hur många som kunde bo kvar där efter branden är

också osäkert. I november flyttades de fattiga i alla fall från holmen.

I januari 1699 meddelade ståthållaren att kungen ville uppföra stall för sina drabanter i repslagarbanan. Bland annat beställde slottsarkitekten Tessin 23 700 holländska taktegel för «K. Maj:ts drabanthästars stall». År 1704 var de huvudsakliga inredningsarbetena färdiga. Men det kom aldrig att stå några hästar i Tessins stall. Det stora nordiska kriget hade brutit ut. Den dyrbara byggnaden tycktes stå oanvänd de närmaste åren.

Sedan Skepps- och galäreskadern

upprättats hemställde flottan att åter få utnyttja byggnaden. Så småningom, efter många om och men och reparationer under åren 1724–28, kunde flottan använda huset igen.

Vilda djur - kunglig gåva

Efter några år hände något sensationellt: en del av huset skulle bli lejonkula!

Den 30 augusti 1731 angjorde ett fartyg Stockholm med tre lejon, tre tigrar, en vildkatt och en frigiven slav som fungerade som djurvaktare. Alla dessa var, förutom några eldiga springare som förts landvägen från Göteborg och några «strutsfåglar» som dött under sjötransporten, gåvor till Fredrik I av bejen av Alger.

Kungen hade bestämt att alla de vilddjur som tillkom honom skulle inkvarteras i husets norra del. Lejonkulan skulle inrättas av hovintendenten Härleman. Eskaderchefen i Stockholm uttryckte sina dubier om detta. Han befarade också «ett stort tillopp av en hop löst folk» som ville se på «sådana här i landet ganska sällsynta djur». De vilda djuren har förmodligen inkvarterats i huset en kortare tid och även hållits på Djurgården, på nuvarande Lejonslätten.

På hösten anmälde August den starke i Polen att han gärna ville överta de vilda djuren från Algeriet för att «förstärka» sitt menageri i Dresden. Han fick gärna vilddjuren, men hästarna ville Fredrik behålla själv. En skeppare åtog sig det delikata uppdraget att skeppa djuren till Lybeck. Reskosten bestod av sex oxhuvuden och sextio får, enligt en räkning som presenterades i Statskontoret.

Magasin och museum

År 1740 utarbetades förslag om att inrätta en tacklagebod för tågverk och block och liknande materiel samt ett magasin i södra delen av huset.

Vid slutet av 1700-talet rymde 21 rum tacklage och utredningspersedlar för lika många galärer. Artilleriinventariemakrarna på övervåningen tillhörde 42 galärer. Lejonkulan, som den norra delen fortfarande kallades, utnyttjades för eskaderns reservförråd och kallades varmförråd. Tyghuset hade nu blivit den gemensamma benämningen för hela längan. I fortsätt-

Vid ombyggnaden till museum bevarades byggnadens strama magasinsskäraktar.

ningen blev förändringarna mindre dramatiska.

I början av 1800-talet kom ett förslag att göra om Tyghuset till kasern, något som aldrig blev av. Från och med 1831 förvarades arkivalier här. Vid mitten av 1800-talet kom någon med idén att göra om huset till museum för flottan och sjöväsendet. Idén realiserades inte, men en våning byggdes till på grund av lokalbristen på Skeppsholmen.

År 1916 byggdes ännu en våning till i norra delen av längan för att få ett beklädnadsförråd. Tyghuset användes nu även till gevärsförråd. Arkivmagasinet

flyttades sannolikt till Krigsarkivet 1945. Beklädnads- och gevärsförråden flyttades till Berga när den anläggningen stod klar.

År 1959 beslutade Kungl. Maj:t att ett östasiatiskt museum skulle bildas, och arkitekten Per Olof Olsson fick i uppdrag att förändra det gamla tyghuset till utställningssalar. År 1963 invigdes så det nya Östasiatiska museet i byggnaden som genomgått så många förvandlingar. Frågan är om Tyghuset nått sin slutliga metamorfos. ■

Eva Molander